

100. obljetnica od izvođenja Zajčeve opere „Nikola Šubić Zrinjski“

Branko Krmpotić

U Zagrebu je izvedena pred 100 godina, dana 4. studenoga 1876. godine, prvi put opera hrvatskoga skladatelja Ivana pl. Zajca *Nikola Šubić Zrinjski*, glazbena tragedija u 3 čina (8 slika). Za jubilarnu prošlogodišnju izvedbu operu je, prema Zajčevoj opernoj podlozi, priredio suvremeni hrvatski skladatelj Boris Papandopulo, da bi našem današnjem slušateljstvu, kao opernom auditoriju, Zajčeva opera bila bliža, pristupačnija, shvatljivija i realnija, izražena više u stilu modernije pristupačnosti, a da se ne bi ni u čemu iznevjerila originalnoj inventivnoj koncepciji i glazbenoj predloškoj konstrukciji. Kako je ta muzičko-scenska izvedba značajno djelo muzičke kulture u Hrvata, a često izvođeno i na inozemnoj sceni, to se osvrćemo na Zajčevo doba u hrvatskom glazbenom stvaralaštvu kao na najmarkantnije umjetničko razdoblje u hrvatskom glazbenom životu zadnjih decenija prošloga stoljeća.

Po svestranom skladateljskom i glazbenom nastojanju, kao i po oživljenom neonacionalnom muzičkom smjeru u Hrvatskoj tih godina, skladatelj je Ivan Zajc bio taj pronicljivi umjetnički duh koji je baš u to doba osjetio bilo, duh i slobodarsku misao svoga naroda, znao sve umjetnički sarkati u jedno narodno emotivno tkivo i tako prezentirati na umjetnički način patriotskim osjećajem, pjevnim ushitom i domoljubnim zanosom, za burnih, nemirnih i stravičnih društvenih i političkih prilika u kojima se tada nalazila hrvatska politička stvarnost. U svim tim hrvatskim političkim i povijesnim zbivanjima Zajčeva je glazbena uloga bila od neizmjerne važnosti, pa se zbog svega toga to doba i naziva u povijesti hrvatske glazbene umjetnosti »Zajčevo doba«. Nacionalna misao domoljublja i slobode sazrijevala je nacionalnim oćutom potrebe samobitnosti i državnosne opstojnosti i približavala se svojoj zenitnoj točki dometa i dostignuća, pa tako požrtvovnim radom svojih narodnih generacija izvojšćuje ono narodnosno, historijsko i prirodno pravo što pripada širokom puku, svim slojevima naroda i svjesnoj državnosti određene hrvatske etničke skupine. Stoga se sav društveni i politički život Hrvatske 80. i 90. godina XIX. stoljeća vjerno odražava i u hrvatskoj glazbi svoga vremena, jer mu skladatelj Ivan Zajc daje naročito značenje, važnost i uspjeh. Zajc je potom centralna ličnost svih tih glazbenih zbivanja, pa ta nacionalna strujanja i političke prilike zapravo iniciraju svestrano Zajčevo muzičko djelovanje.

Osvježeni rodoljubni motivi suvremenijom i modernijom sadržajnom problematikom ponovno se šire hrvatskom književnom i umjetničkom produkcijom s obnovljenim procesom stvaralačkoga zanosu. Nova zborna, vokalna i scenska djela puna su patriotskoga žara i oličenje svega što je bilo hr-

vatsko u doba prije i za vrijeme Khuenova banovanja. Potlačivanjem i ugnjetavanjem nacionalnog osjećaja polučivalo se suprotno, pa su stoga borbene i revolucionarni stihovi Augusta Šenoe, a pogotovu Augusta Harambašića i mladoga S. S. Kranjčevića, u efektnoj skladbi hrvatskih skladatelja Đure Eisenhutha, Ivana Zajca i drugih suvremenih skladatelja poticali bilo narodnog oduševljenja do rodoljubne razjarenosti, buntovnoga prkosa i revolucionarne uznemirenosti.

Bujanju nacionalnog zanosa pridonio je najviše publicistički rad političkih stranaka što je bio usmjeren na suzbijanje mađarizacije pojedinaca kao nenarodnih predstavnika zatiranja hrvatske misli, slobode, samobitnosti i nacionalne državnosti. Sve je to hrvatska glazba potencirala, simbolizirala i svjesno podržavala i izdizala kao poticaj narodnom osvješćivanju i jaćanju rodoljublja kod najširih narodnih slojeva. To političko i društveno vrijeme u Hrvatskoj zahtijevalo je i takvu glazbu i ono ju je dobilo u hrvatskoj glazbi Zajčeva razdoblja. Za nesređenih i konfuznih društvenih prilika nije se analitički ulazilo u nacionalne zahtjeve razvoja hrvatske glazbe iz preporodnih, ilirskih vremena, i to na elementima nacionalnoga folkloru, već su suvremeni hrvatski skladatelji primijenili bojovne i revolucionarne poklike kojima se treba bezobzirno oduprijeti u borbi protiv mađarskoga imperijalizma. Stoga je odstupanje od ilirske glazbene ideologije Vatroslava Lisinskoga novo vrijeme drugaćije kanaliziralo.

Zajčevo je glazbeno razdoblje stoga zbog političkoga stanja hrvatskoga naroda moralo respektirati druge nacionalne težnje, udovoljavati drugim narodnim potrebama i isticati druge, nove, suvremene, borbene i revolucionarne probleme što su se nametnuli ćitavom hrvatskom javnom životu i krutoj hrvatskoj političkoj stvarnosti. Takvi narodni zahtjevi nametnuli su i takvu nacionalnu glazbu, bez obzira na glazbene smjernice što ih je trebalo slijediti u razvojnoj liniji nacionalnoga muzičkoga smjera u Hrvatskoj. Divovski udio u tome narodnome radu na području glazbenoga stvaranja ponio je Ivan Zajc kao najjaća stvaralaćka ličnost i time je sa svojim suvremenicima i obilježio to razdoblje što se sa svojom specifićnosti znatno razlikuje od drugih.

Prema tome, »Zajčevo doba« je muzičko razdoblje, u kojemu ponovno oživljuje pjevaćki zbor s rodoljubnim i ljubavnim raspoloženjima, zatim solo-pjesma, nadalje vokalno-instrumentalne forme tipa kantate i muzičko-scenska operna djela. Po svemu je tome radu Ivan Zajc bio u središtu zagrebačkoga muzičkoga života, uvijek »... tražen, ćašćen, slavljjen; umjetnik bez ozbiljnih suparnika, doživio je izvedbu gotovo svih svojih djela; ni-

jedna obljetnica njegova života nije prošla, a da nije bila u javnosti svečano proslavljena. Građanstvo Zagreba, čije je nepodijeljive simpatije decenijama uživao, znalo mu se i vanjskim načinom odužiti.« (Andreis).

Osim muzičko-scenskih djela, Zajčeve se vokalne skladbe odlikuju lakoćom i ljepotom melodijskog izraza pa su po tom bile najizvođenije točke u programima brojnih glazbenih koncerata u Zagrebu i u mnogim drugim hrvatskim gradovima. Pisao je djela kazališna, orkestralna, komorna, klavirska, duhačka, dramska, vokalna i duhovna kao i različite instrumentalne skladbe. Poznate su njegove uvertire, zatim glazba za brojne hrvatske plesove, simfonijske slike, a od 10 opera: *Zrinjski*, *Mislav*, *Ban Leget*, *Primorka* i druge. Od oratorija i 30 igrokaznih djela često su izvođeni: Kranjčević *Prvi grijeh*, Gundulićeva *Dubravka*, Preradovićev *Kraljević Marko*, Vojnovićeva *Smrt majke Jugovića* kao i 26 »bečkih« opereta. Zborne kompozicije i solo-pjesme skladane na hrvatskom, njemačkom i talijanskom tekstu i to najvećma u strofnom obliku s povremenom primjenom kolorature, uz samostalnu klavirsku pratnju. Od crkvenih djela napisao je 19 misa, 4 rekvijema i oko 130 manjih crkvenih skladba. Od pedagoških djela napisao je: *Školska pjevanka* u 3 dijela i *Praktična pjevačka škola za pjevanje te različite violinske skladbe kao škola za violinu*.

Zajc je kao skladatelj bio neobično plodan i mnogostran u melodijskoj invenciji, a svoja je glazbena djela gradio na ljepoti muzičke linije. Glazba za Gundulićevu pastoralu *Dubravka* značajna je po tome što je pokušao oponašati narodnu i folklornu melodiju, iako nije uspio afirmirati nacionalni glazbeni stil u Hrvatskoj kao nadovezivanje na ilirsku muzičku ideologiju. Njegove su brojne opere i danas svježje i žive, pa je tako Zajčeva »... opera *Nikola Šubić Zrinjski* raskošna u svom melodijskom bogatstvu, desetljećima aktualna svojom simbolikom; u doba kad je trajna politička borba Hrvata s Madžarima ispunjavala go-

tovo svaku stranicu hrvatske povijesti, Zajčev je »Zrinjski« isticao veličinu rodoljubnoga heroizma kao istinski zalag za pobjedu naroda, njegovih težnja i ideala.« (Muzička enciklopedija).

Nakon stotinu godina, i to 4. studenoga 1976. godine, izvedena je u Hrv. nar. kazalištu u Zagrebu obnovljena Zajčeva opera *Nikola Šubić Zrinjski* pred rasprodanom kućom, popraćena frenetičkim aplauzom i skandiranim pljeskom, čemu je pridonijela atraktivna kvaliteta i romantičnost opere iz nacionalne prošlosti, što je značajno i za jubilarnu izvedbu kao najpopularnije hrvatske, a potom i jugoslavenske opere uopće. Vjeran Zajčevoj partituri, hrvatski je skladatelj Boris Papandopulo silnije zahvatio u instrumentaciju opere, pa je u režiji Vlade Štefančića i Borisa Deželića ponajprije izvedena u kolovozu 1976. godine na opernom festivalu u Areni, u Puli. Tekst libreta ponegdje je dotjerao dr Marko Fotez, baletske je dionice koreografirao Milko Šparemblek, a prvom koncertnom izvedbom u dvorani »Lisinski« od 31. listopada i 3. studenoga 1976. godine kao i kazališnom premijerom dirigirao je Nikša Bareza. Glazbena je partitura što ju je izveo Papandopulo tako postala autentična, a sâm je skladatelj Papandopulo, u povodu 70. obljetnice svoga života, time uvelike zadužio hrvatsku glazbenu umjetnost. U naslovnoj je ulozi nastupio operni pjevač-baritonist Vladimir Ruždjak i u velikom je stilu intepretirao svoju ulogu. U ostalim su ulogama nastupali: Branka Beretovac (Jelena), Blaženka Milić (Eva), Franjo Petrušanec (Sulejman), Stojan Stojanov (Juranić), Piero Filippi (Sokolović) i Marijan Bujanić (Levi), uz sudjelovanje ostalih sudionika, ansambla zbora, orkestra i baleta. Tim dotjerivanjem Zajčeve opere »Zrinjski« imamo opernu predstavu punu romantične melodiozne inventivnosti kakvu smo samo mogli dočarati u izvedbi prije stotinu godina. I ovom je zgodom došla do izražaja Zajčeva inspirativna invencija, i tako smo dobili reprezentativno djelo glazbene i dramaturške vrijednosti hrvatske suvremene scenske umjetnosti.

PROVJERITE SVOJE POZNAVANJE GLAZBE

PITANJA ŠESTE SKUPINE

- 1) Što je Sonata da chiesa?
- 2) Requiem, misu za pokojnike, komponiralo je u raznim razdobljima više uvaženih skladatelja. Spomenite neke.
- 3) Imena skladatelja što slijede poredajte kronološki — od najstarijega do najmlađega. Uz ime naznačite godinu rođenja ako je znate.
L. v. Beethoven; Orlandus Lassus; P. I. Čajkovski; A. Vivaldi; O. Respighi; Cl. Monteverdi; Rich. Wagner; I. Stravinski; M. P. Musorgski; Rich. Strauss
- 4) Koji je oblik polifone glazbe do savršenstva razvio J. S. Bach?
- 5) Ime skladatelja oratorija »Prorok Ilija« (Elias)?
- 6) Tko je komponirao »Božićni oratorij«?
- 7) Koja su dva slavna skladatelja rođena u istoj godini:
a) 1810; b) 1813.?
- 8) Tko je skladao a cappella — oratorij »Život i spomen svete braće Cirila i Metodija«?
Kojom je zgodom to djelo izvedeno prvi puta?

(Odgovori na str. 32)